

УДК 37.091.12:005.963.2-051(045)

**THE REFLECTIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT AS A FACTOR IN
THE DEVELOPMENT OF REFLECTIVENESS OF FUTURE
PSYCHOLOGISTS****РЕФЛЕКСИВНО НАСИЧЕНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
РЕФЛЕКСИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ**

Yakymchuk V. A. / Якимчук В. А.

prof., associate prof. / к.психол.н., проф.

ORCID: 0000-0002-3303-6478

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,

Uman, Sadova, 28, 20308

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,

м. Умань, вул. Садова, 28, 20308

Анотація. У роботі проаналізовано питання професійного становлення особистості практичного психолога. Розглянуто основні поняття «рефлексія» та «рефлексивність», модель формування компетентності фахівців соціономічних професій. Виокремлено етапи рефлексивно насиченого освітнього середовища та психолого-педагогічні умови організації фахової підготовки майбутніх психологів з метою розвитку їх рефлексивності.

Ключові слова: психолог, рефлексія, рефлексивність, освітнє середовище, заклад вищої освіти.

Вступ.

Питання професійного становлення особистості практичного психолога є актуальним в умовах постійної соціокультурної трансформації сучасного суспільства. Професія психолога у наш час стає все більш затребуваною та багатоаспектною. Це висуває додаткові вимоги до його індивідуально-психологічних особливостей, до рівня розвитку цілого комплексу професійно важливих якостей, а тому й до рівня професійної та особистісної підготовки під час навчання у ЗВО.

Основний текст.

Сучасну спробу визначення рефлексивності на системному рівні було здійснено А. В. Карповим [1], котрий вважає, що рефлексія як інтегральна психічна реальність існує у трьох модусах – процесу, стану та властивості особистості, а отже рефлексивність повинна бути схарактеризована як якісно особлива властивість індивіда.

С. Ю. Степанов під рефлексивністю розуміє не тільки властивість особистості, а й спосіб її життєдіяльності, механізм спілкування з партнерами по взаємодії. М. Ван Манен, К. Цейхнер, Д. Лістон виділяють три рівні рефлексивності: виконавчий, каузальний, критичний [2].

Професійне становлення майбутніх психологів відбувається насамперед за умови організації ефективної навчально-професійної діяльності, котра детермінує становлення особистості професіонала у сфері психологічної практики, розвиток його професійно важливих якостей і професійної компетентності та суб'єктності. Проявом професійної компетентності та ознакою професійної суб'єктності психолога є його рефлексивність.

Розвиток рефлексивності, з нашої точки зору, можливий тільки у рефлексивно насиченому освітньому середовищі, у якому розгортаються життєво значущі ситуації і події, створено всі умови для занурення у себе, звернення до власного внутрішнього світу, наявні можливості для його упорядкування та переструктурування, тобто створюються умови для становлення особистості психолога, розвитку суб'єктної активності та формування її рефлексивності.

Рефлексивно насичене освітнє середовище розглядається як ресурс підвищення якості професійної освіти, оскільки тільки таке освітнє середовище створює відповідну систему умов, «впливів і можливостей для задоволення ієрархічного комплексу потреб особистості й трансформації цих потреб у життєві цілі задля особистісного і професійного розвитку та саморозвитку» [3, с. 235]. Як результат, у особистості з'являються власні цінності, сенси та цілі освіти та подальшого розвитку.

Ю. М. Швалб розробив модель формування компетентності фахівців соціономічних професій [4], що складається з восьми послідовних етапів, на кожному з яких вирішується специфічна задача: актуалізація сфери життєвого досвіду, у якому існує даний клас задач – постановка і вирішення конкретної одиничної практичної задачі; демонстрація розмаїття можливих способів вирішення практичної задачі – постановка і вирішення задачі на виявлення відмінностей; порівняння можливих способів дії – постановка і вирішення задачі на узагальнення; аналіз предмету дії як самостійного феномену – постановка і вирішення задачі на побудову теорії предмету; актуалізація професійної практики, де вирішується такий же клас задач – постановка і вирішення задачі на професійну визначеність / специфіку практичної задачі; демонстрація зразків професійних способів рішення практичної задачі – постановка і вирішення задачі на набуття професійних способів рішення практичної задачі; аналіз причин ефективності / неефективності власних професійних дій – постановка і вирішення задачі на виявлення власних ресурсів й обмежень; актуалізація досвіду розвитку професійних здібностей – постановка і вирішення задачі на розробку програми власного професійного розвитку. Науковець наголошує, що саме за такого підходу до організації професійної підготовки у закладі вищої освіти здобувач вищої освіти отримує можливість реалізувати себе як її суб'єкт і суб'єкт власного професійного розвитку [4].

О. В. Чуйко основною умовою розвитку рефлексивного освітнього середовища вважає (і ми цілком згодні з нею) суб'єктність педагога і студента, «які, здійснюючи спільну діяльність, взаємозбагачують і взаємодоповнюють один одного, проявляючи обопільний інтерес до предмету взаємодії» [3, с. 237], стають рівноправними партнерами та суб'єктами розвитку і власної особистості і рефлексивного освітнього середовища, що сприяє найбільш повному розкриттю їх особистісного потенціалу.

Розвиток рефлексивності майбутнього психолога при «зануренні» у рефлексивно насичене освітнє середовище проходить такі послідовні етапи: пізнавальний, розвивальний, діяльнісний. Етапи розвитку рефлексивності

майбутнього психолога розгортаються через певні стадії: самоприйняття; самовизначення; самомотивування; самопозиціювання; цілепокладання; проектування, що забезпечують процесуальну розгортку процесу рефлексивності, котра, в свою чергу, є «пусковим механізмом» функціонування рефлексивно насиченого освітнього середовища.

Функціонування рефлексивного освітнього середовища є результатом проектної діяльності власне суб'єктів, умотивованих за власним бажанням на творення і розвиток цього середовища як простору їх можливостей, що у подальшому визначає розвиток їх особистості. Безумовно, таке середовище має бути насамперед екологічним, а це означає: узгодженість ціннісних нормативів і настанов суб'єктів освітньої взаємодії; збереження особистісної ідентичності суб'єктів освітньої взаємодії; створення умов рівноправного спілкування, партнерської взаємодії та взаєморозуміння між суб'єктами рефлексивного освітнього середовища; розширення простору реалізації освітніх інтересів як провідного мотиву професійної освіти; ріст можливостей самореалізації і досягнення успіху.

Виходячи з вищевикладеного, стверджуємо, що рефлексивно насичене освітнє середовище створює систему психолого-педагогічних умов розвитку рефлексивності майбутніх психологів в умовах навчання у закладах вищої освіти.

Психолого-педагогічними умовами організації фахової підготовки майбутніх психологів з метою розвитку їх рефлексивності є: суб'єктність педагога і студента, що проявляється у їх здатності до самотворення та саморозвитку у діяльності; реалізація компетентнісного підходу до організації професійної підготовки як утілення ідеї практико-орієнтованої освіти; актуалізація смислових переживань, змістом яких є професійноорієнтоване змінювання ціннісно-смислової сфери особистості майбутнього психолога; культуровідповідність, екологічність та антропоцентризм рефлексивно насиченого освітнього середовища, його конгруентність майбутній професійній діяльності психолога як соціокультурній практиці; інтеграція різних технологій, форм і джерел освіти задля створення простору власних можливостей.

Висновки.

Отже, основним завданням такої професійної підготовки стає плекання висококонкурентної рефлексивної особистості психолога-професіонала, який прагне самодосконалості та довершеності у подальшій психологічній практиці. Рефлексивно насичене освітнє середовище виступає не тільки визначальним чинником розвитку рефлексивності майбутнього психолога, а й інноваційним чинником розвитку ЗВО через поєднання формального і неформального контекстів освіти, реалізацію особистих інтересів здобувачів вищої освіти та їх професійних потреб, а також розвитку усєї системи вищої освіти як такої, що має на меті упровадження компетентнісного підходу до професійної підготовки сучасного фахівця.

Література.

1. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2004. 424 с.
2. Троянская А. И. Профессиональная рефлексия личности в мире этнической культуры : монографія. Ижевск : УдГУ, 2011. 119 с.
3. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях : монографія. К. : АДЕФ Україна, 2013. 280 с.
4. Швалб Ю. М. Методологические основания разработки системы профессионального образования в вузе (на материале специальности «Социальная работа»). *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць*. 2010. Вип. 5., Т. 2. С. 255–260.

References.

1. Karpov, A. V. (2004). *Psikhologiya refleksivnykh mekhanizmov deyatel'nosti [Psychology of reflexive mechanisms of activity]*. Moscow : Izd-vo «Institut psikhologii RAN» [in Russian].
2. Troyanskaya, A. I. (2011). *Professional'naya refleksiya lichnosti v mire etnicheskoi kulturi [Professional reflection of personality in the world of ethnic culture]*. Izhevsk : UdGU [in Russian].
3. Chuiko, O. V. (2013). *Osobystisne stanovlennia subiektiv profesiinoi diialnosti u sotsionomichnykh profesiiakh [Personal development of subjects of professional activity in socionomic professions]*. Kyiv : ADEF [in Ukrainian].
4. Shvalb, Yu. M. (2010). Metodologicheskie osnovaniya razrabotki sistemi professionalnogo obrazovaniya v vuze [Methodological foundations for the development of a system of vocational education at a university]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho: zbirnyk naukovykh prats – Scientific bulletin of Mykolaiv State University named after V. O. Sukhomlynskyi: collection of scientific papers*, 5, 2, 255–260.

Abstract. The work analyzes the issue of the professional development of the personality of a practical psychologist. The main concepts of «reflection» and «reflectivity», the model of competence formation of specialists in socionomic professions are considered. The stages of a reflexively saturated educational environment and the psychological and pedagogical conditions for the organization of professional training of future psychologists with the aim of developing their reflexivity are highlighted.

Key words: psychologist, reflection, reflexivity, educational environment, institution of higher education.